

ΡΑΨΩΔΙΑ Χ'

Η μονομαχία Έκτορα και Αχιλλέα (στ. 247-394)

Δομή:

- Η απόφαση του Έκτορα να αντιμετωπίσει τον Αχιλλέα – α' φάση της μονομαχίας (στ. 247-295)
- Η συνειδητοποίηση της μοίρας του Έκτορα από τον ίδιο – β' φάση της μονομαχίας (στ. 296-336)
- Ο θάνατος του Έκτορα (στ. 337-366)
- Πρώτος διασυρμός του νεκρού Έκτορα και θρίαμβος του Αχιλλέα (στ. 367-394)

Ρόλος μονομαχίας Έκτορα – Αχιλλέα:

- Εμβαθύνουμε στο τυπικό σχήμα της μονομαχίας (έχουν προηγηθεί μονομαχίες που δεν ολοκληρώθηκαν –Μενέλαος και Πάρις στη ραψ. Γ' - ή ακυρώθηκαν –Γλαύκος και Διομήδης στη ραψ. Ζ' - ή των οποίων το αποτέλεσμα κρίθηκε ισόπαλο –Αίας και Έκτορας στη ραψ. Η' -).
- Έχουμε την κορύφωση και το τέλος της αριστείας του Αχιλλέα στην πιο κρίσιμη σκηνή της Ιλιάδας: τη σύγκρουση των δύο κορυφαίων ηρώων των αντίπαλων στρατοπέδων, του Αχιλλέα και του Έκτορα.
- Ηθογραφούνται περαιτέρω οι δύο σημαντικότεροι ήρωες του ιλιαδικού έπους, του Αχιλλέα και του Έκτορα.
- Έχουμε την κυριότερη επώνυμη ανδροκτασία του τρωικού στρατοπέδου, του Έκτορα, που αποτελεί το τίμημα για το φόνο του Πατρόκλου.
- Συνειδητοποιούμε πως ο θάνατος του Έκτορα είναι προάγγελος του θανάτου του Αχιλλέα.
- Επεκτείνουμε τις γνώσεις μας για την ομηρική θεολογία μέσω της στάσης και των ενεργειών της Αθηνάς.

Μονομαχίες: αποτελούν τυπικές σκηνές στην Ιλιάδα. Σταματά η γενικευμένη μάχη, οι αντίπαλοι στρατοί αποθέτουν τα όπλα τους και γίνονται θεατές την ώρα που οι δύο «έξοχοι» μονομαχούν μέχρι θανάτου. Συνήθως, προηγείται η λογομαχία με καυχησιές (οι καυχησιές αυτές οδηγούν την αυτοπεποίθηση του ομηρικού ήρωα μέχρι τη «μεγαλοψυχία», καθώς «μεγαλόψυχος» είναι αυτός που θεωρεί τον εαυτό του άξιο για μεγάλα κατορθώματα) και απειλές κατά του αντιπάλου, αλλά και με επαίνους αυτού, ώστε, αν νικήσουν, η νίκη τους να θεωρείται ακόμη μεγαλύτερη, αφού κατατρόπωσαν ένα άξιο αντίπαλο. Κατόπιν, ακολουθεί η σύγκρουση και η κλιμάκωση της μονομαχίας με ρίψη ακοντίων, δοράτων, πετρών και με ξιφομαχία. Στο τέλος, ή το αποτέλεσμα κρίνεται ισόπαλο και έχουμε αναγνώριση της παλικαρίας των δύο αντιπάλων, ανταλλαγή δώρων, επινίκιες σκηνές, θυσίες στους θεούς και γεύμα στο κάθε στρατόπεδο προς τιμή των ηρώων ή ένας από τους δύο μονομάχους καταφέρει θανατηφόρο χτύπημα στον αντίπαλο του και ακολουθούν θριαμβευτικά και ονειδιστικά λόγια από το νικητή, καθώς και «απογύμνωση» (αφαίρεση όπλων και πανοπλίας) του ηττημένου. Η περιγραφή μονομαχιών κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον από εκείνη της πολυάνθρωπης μάχης, γιατί τονίζεται το προσωπικό στοιχείο, καθώς επίσης κατανοούμε τις αξίες (τιμή, υστεροφημία) και τις αρετές (ιπποτισμός,

γενναιότητα, πολεμικές ικανότητες) που χαρακτήριζαν τους πολεμιστές της ομηρικής εποχής.

Αριστείες: η αριστεία αποτελεί μια από τις μορφές μάχης και μάλιστα της ατομικής και μετωπικής σύγκρουσης κατά την οποία ένας επώνυμος ήρωας σκοτώνει εξακολουθητικά εχθρούς. Με τον τρόπο αυτό η μορφή του ήρωα γίνεται κυριαρχική και παίζει βαρύνοντα ρόλο για τη στρατηγική έκβαση της μάχης. Με την αριστεία του Αχιλλέα (ραψ. Υ', Φ', Χ') έρχεται το τέλος και η ολοκλήρωση της Ιλιάδας: ο φόνος του Έκτορα. Ο στόχος αυτός είχε προετοιμαστεί από τη Σ', όταν με το φόνο του Πατρόκλου ξεσπά η λύπη και ο θυμός του Αχιλλέα και ορκίζεται εκδίκηση. Το κίνητρο λοιπόν των πράξεων της αριστείας του είναι κυρίως η επιθυμία να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του, παρά να βοηθήσει τους Αχαιούς που βρίσκονται σε απελπιστική κατάσταση υποχώρησης. Δεν κινήθηκε καν από τη μεταμέλεια του Αγαμέμνονα και των άλλων. Η αριστεία πάντως του Αχιλλέα γίνεται ο καταλύτης των τελικών εξελίξεων, καθώς ο θάνατος του Έκτορα σηματοδοτεί την αρχή της νίκης των Αχαιών. Ωστόσο, όπως και στην αριστεία του Πατρόκλου, έτσι κι εδώ η ίδια η αριστεία προετοιμάζει για το τέλος του Αχιλλέα και λειτουργεί ως προοικονομία για εξελίξεις που βρίσκονται έξω από τα αφηγηματικά όρια της Ιλιάδας.

Στ. 247: η Αθηνά ξεκινά πρώτη παίζοντας διπλό παιχνίδι, αφού με υστεροβουλία ενθαρρύνει τον Αχιλλέα, αλλά και εξαπατά τον Έκτορα ότι φροντίζει γι' αυτόν. Ενανθρώπιση της Αθηνάς, καθώς πήρε τη μορφή του Δηίφοβου εμφανιζόμενη στον Έκτορα.

Στ. 249-272: προηγείται ο τυπικός αγώνας λόγων των αντιπάλων πριν από τη σύγκρουση.

Λόγος του Έκτορα: ο Έκτορας, με αναπτερωμένο το ηθικό του από την υποτιθέμενη παρουσία του Δηίφοβου και αγνοώντας την απάτη της Αθηνάς, ξαναβρίσκει την αγωνιστική του διάθεση και προτείνει μάλιστα στον αντίπαλο του όποιος νικήσει να σκυλεύσει το σώμα του νεκρού, να το δώσει όμως για ταφή στους οικείους του. Τα ειλικρινή λόγια του Έκτορα αποπνέουν αξιοπρέπεια, σοβαρότητα, ευγένεια και μελαγχολική διάθεση και προκαλούν τη συμπάθεια των ακροατών. Ο πρόμαχος των Τρώων με την πρότασή του επικαλείται ένα κώδικα τιμής και την αυτονόητη συνήθεια να παραδίδονται οι νεκροί για ταφή, αλλά φανερώνει και τις ενδόμυχες φοβίες του πως ο αντίπαλός του θα τον κακοποιήσει με τον χειρότερο τρόπο, αν τον νικήσει, για να εκδικηθεί για το χαμό του Πατρόκλου. Ωστόσο, η πρόταση για κάτι που είναι αυτονόητο γίνεται για να προκαταλάβει την εξέλιξη των γεγονότων και για να δώσει μεγαλύτερη δραματικότητα στη συμπεριφορά του Αχιλλέα, που με την παράβαση των κανόνων αυτών θα διαπράξει ύβρη και θα προκαλέσει τις διαμαρτυρίες των θεών.

Αντίλογος του Αχιλλέα: Ο Αχιλλέας παρουσιάζεται σκληρός και αδιάλλακτος, σχεδόν αλαζονικός, δείχνοντας πως το μίσος που τον χωρίζει από τον Έκτορα είναι αγεφύρωτο. Νιώθει, εξάλλου, εξαιρετική αυτοπεποίθηση και είναι σίγουρος για το ποιος θα εξοντώσει τον εχθρό του. Αρνείται έτσι με τρόπο σαρκαστικό και ειρωνικό κάθε μορφή συμφωνίας (παρομοίωση, σχήμα αδυνάτου: στ. 262-267) και δίνει εκδικητικό

χαρακτήρα στην αναμέτρηση: δε θα εκδικηθεί μόνο για το θάνατο του Πάτροκλου, αλλά και για τους θανάτους όλων των Αχαιών για τους οποίους ήταν υπεύθυνος ο Έκτορας. Ο λόγος και η στάση λοιπόν του Αχιλλέα χαρακτηρίζονται από υπερβολική σκληρότητα και η άρνησή του για όποια συμφωνία καταδεικνύει ως αναπόφευκτη συνέπεια την αγριότητα και τη βαρβαρότητα με την οποία θα κακοποιήσει το πτώμα του Έκτορα.

Στ. 273-295 (έναρξη της μονομαχίας και νέος λόγος του Έκτορα): Μετά τον αγώνα λόγων ακολουθεί ο αγώνας με τα όπλα. Αρχικά γίνονται βολές με το κοντάρι: η βολή του Αχιλλέα αστοχεί και ο Έκτορας βρίσκει την ευκαιρία να ειρωνευτεί τον αντίπαλό του και στέκεται θαρραλέα μπροστά του προκαλώντας το χτύπημά του, ενώ παράλληλα εύχεται το δικό του χτύπημα να είναι εύστοχο για να ανακουφίσει με το θάνατο του Αχιλλέα τους Τρώες (επική ειρωνεία). Πραγματικά, η βολή του Έκτορα είναι εύστοχη, τη δέχεται όμως η περίφημη ασπίδα του αντιπάλου του και γι' αυτό αμήχανος ο Έκτορας ζητάει τη συνδρομή του Δηίφοβου, ο οποίος όμως είναι απών. Πάντως, η σημαντικότερη σύγκρουση του έπους περιγράφεται ιδιαίτερα λιτά.

Στ. 296-311 (τρίτος λόγος του Έκτορα και επίθεση κατά του Αχιλλέα): η δεύτερη φάση της μονομαχίας ορίζεται από την επίγνωση από μεριάς του παραπλανημένου Έκτορα της πλεκτάνης της θεάς Αθηνάς, τη διάλυση της αυταπάτης του και τη συνειδητοποίηση του αναπόφευκτου τέλους του. Ο Έκτορας οδυνηρά προσγειωμένος τώρα, νιώθει την εγκατάλειψη των θεών, βιώνει την τραγική και απόλυτη μοναξιά του στο πεδίο της μάχης, δεν καταρρέει όμως ηθικά, δε διαμαρτύρεται, αλλά είναι αποφασισμένος να προχωρήσει με γενναιότητα και αξιοπρέπεια στο θάνατο. Τραβάει το σπαθί του και ορμά.

Στ. 308-311: πλατιά παρομοίωση με αναφορικό μέρος (308-310) και δεικτικό μέρος (311) και με κοινό όρο την ορμητικότητα. Το κείμενο αποκτά λογοτεχνικότητα και δραματικότητα, η περιγραφή γίνεται πιο άμεση, ζωντανή και παραστατική και επιβραδύνεται η εξέλιξη της υπόθεσης.

Στ. 312-336 (ολοκλήρωση της μονομαχίας και καυχησολογίες του Αχιλλέα): ο Αχιλλέας περιμένει πανέτοιμος τον Έκτορα (πλατιά παρομοίωση στ. 317-319 με κοινό όρο τη λάμψη: αναφορικό μέρος 317-318 / δεικτικό μέρος 319) και, καλά προφυλαγμένος, ψάχνει να βρει ακάλυπτο σημείο στο σώμα του, επειδή αυτός φοράει τη δική του πανοπλία (του Αχιλλέα), την οποία είχε πάρει από τον Πάτροκλο και τελικά του καταφέρνει θανάσιμο χτύπημα. Έτσι, ο Έκτορας πέφτει βέβαια, αλλά σε μια στιγμή απόλυτης προσωπικής ελευθερίας, αφού μόνος του αποφασίζει να συνεχίσει τον αγώνα, παρά την πλήρη εγκατάλειψή του από θεούς και ανθρώπους. Ακολουθούν οι καυχησιές του Αχιλλέα που με αλαζονικό και δηκτικό ύφος ειρωνεύεται και χλευάζει τον ετοιμοθάνατο Έκτορα. Μάλιστα του τονίζει πως θα τον κακοποιήσει, θα τον διασύρει και δε θα δείξει κανένα έλεος στο νεκρό και απροστάτευτο κορμί του, σε αντίθεση με τον Πάτροκλο που τον περιμένουν νεκρικές τιμές.χ

Στ. 337-366 (ικεσία του Έκτορα, απάντηση του Αχιλλέα, πρόρρηση του θανάτου του Αχιλλέα από τον Έκτορα και ανταπάντηση του Αχιλλέα): Ο ημιθανής Έκτορας παρακαλεί σπαρακτικά ακόμη μια φορά τον Αχιλλέα για την ταφή του σώματός του, κάνοντας επίκληση στο συναίσθημα, ώστε να μην ατιμαστεί μετά το

θάνατό του, αλλά και πάλι εκείνος με σκαιότητα και κυνικότητα απορρίπτει το αίτημά του, εκφράζοντας το απύθμενο μίσος του και διαβεβαιώνοντάς τον ετοιμοθάνατο ότι το σώμα του θα αφεθεί να το κατασπαράξουν τα αγρίμια.. ο Έκτορας πεθαίνει μέσα σε απεριγράπτη πίκρα, επιτιμά όμως τον ανελέητο εχθρό του για τη σκληρή συμπεριφορά του, προειδοποιώντας τον ότι θα προκαλέσει την οργή των θεών και του προφητεύει συνάμα και το δικό του τέλος μπροστά στις Σκαιές Πύλες από τον Πάρη (η αναφορά της τοποθεσίας των Σκαιών Πυλών είναι μια ακόμη σύνδεση της παρούσας σκηνής με το παρελθόν –ραψ.Ζ’ - και με ένα μέλλον –θάνατος του Αχιλλέα- που ξεπερνά τα όρια του ιλιαδικού χρόνου), ο οποίος με τη βοήθεια του Απόλλωνα θα τοξεύσει τον Πηλείδη με δόλο μέσα από τα τείχη της πόλης (προοικονομία).. με την πρόρρηση του θανάτου του Αχιλλέα, ο Έκτορας ξεψύχησε και η ψυχή του πήγε στον Άδη θρηνώντας που έχασε τη νεότητα και την ανδρεία (ο ποιητής παριστάνει την ψυχή να φεύγει πετώντας, γεγονός που ανταποκρίνεται στην πίστη των αρχαίων ότι η ψυχή φεύγει με μορφή πτηνού: πολιτιστικό στοιχείο).. έτσι, ο θάνατος του Έκτορα δένεται με το θάνατο του Αχιλλέα, όπως είχε δεθεί ο θάνατος του Πατρόκλου με το θάνατο του Έκτορα.. τα τελευταία αυτά προφητικά λόγια του Έκτορα συνειδητοποιεί ο Αχιλλέας ο οποίος ξέρει και έχει αποδεχτεί ότι και ο δικός του θάνατος δεν είναι μακριά (προοικονομία)..

Στ. 343: στα μυκηναϊκά χρόνια οι νεκροί θάβονταν.. η αποτέφρωσή τους γινόταν στα χρόνια του Ομήρου (αναχρονισμός)..

Ο ρόλος της Αθηνάς στη νίκη του Αχιλλέα: ένα ερώτημα που ανακύπτει στην προκειμένη περίπτωση είναι πώς μπορεί να θεωρηθεί νίκη και θρίαμβος του Αχιλλέα η εξόντωση του Έκτορα, όταν το δολερό παιχνίδι της Αθηνάς εις βάρος του θύματος είναι τόσο απροκάλυπτο; Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι για τον ομηρικό άνθρωπο η θείκη παρέμβαση φανερώνει τη συγκατάθεση του θείου στο ανθρώπινο επίτευγμα -κάτι που ενισχύει ηθικά το νικητή, κάνοντάς τον να νιώθει πιο υπερήφανος για το κατόρθωμά του.. αντίθετα, η ανθρώπινη παρέμβαση θα αφαιρέσει δόξα από το νικητή.. εξάλλου, για τον αρχαίο Έλληνα ένα μεγάλο έργο για να κατορθωθεί χρειαζόταν πάνω απ’ όλα τη σύμπραξη των θεών.. η θείκη συνδρομή επικύρωνε και δικαιώνει το έργο αυτό και απέτρεπε συνάμα τον θνητό από εκδηλώσεις αλαζονείας.. τέλος, κοινή πίστη στον αρχαίο κόσμο ήταν ότι τίποτε δεν μπορούσε να πετύχει ο άνθρωπος που είχε εγκαταλειφθεί από τους θεούς.. αντίθετα, η απομάκρυνση του θεού από τον άνθρωπο προοιωνίζε για αυτόν συμφορές.

Κάτι που επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε είναι ότι οι ενέργειες των θεών δεν πρέπει να κρίνονται με βάση τον ηθικό κώδικα που ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων (καλό-κακό, δίκαιο-άδικο, θεμιτό-αθέμιτο).. Οπότε κάθε προσπάθεια ηθικής αξιολόγησης της δράσης της Αθηνάς στη συγκεκριμένη σκηνή που με το δόλο της βοήθησε τον Αχιλλέα να πετύχει μεγάλη νίκη εναντίον του Έκτορα είναι περιττή και άστοχη (η στάση της μπορεί να αντιπαραβληθεί με το ρόλο του Απόλλωνα στο τέλος του Πατρόκλου ή και του Αχιλλέα αργότερα).. ο άνθρωπος και σε αυτή την περίπτωση έχει ευθύνη για τη δράση του και πληρώνει πολλές φορές για την αλαζονεία του και την αδιαφορία του στα προειδοποιητικά σημάδια των θεών..

Ο πρώτος διασυρμός του Έκτορα και ο θρίαμβος του Αχιλλέα (στ. 367-394): ο πρώτος διασυρμός του Έκτορα γίνεται με τη γύμνωση του νεκρού του σώματος από τον οπλισμό του και με το κέντημά του από τα κοντάρια των

Αχαιών που, καταλαβαίνοντας πως ο κυριότερος αντίπαλός τους είναι πια νεκρός, τολμούν να τον πλησιάσουν.. ακολούθως, ο Αχιλλέας, ικανοποιημένος από το θρίαμβό του και τη δόξα που κέρδισε με τη θανάτωση του αντιπάλου του, δίνει εντολή για επίθεση εναντίον των Τρώων με στόχο την άλωση της Τροίας.. η απορία που εκφράζει στους στ. 383-384 δείχνει ότι η μοίρα της Τροίας είναι άρρηκτα δεμένη με την τύχη του Έκτορα.. ωστόσο, η έγνοια για το νεκρό Πάτροκλο, που παραμένει άταφος, συγκρατεί τον Αχιλλέα, ο οποίος δεν ξεχνά την ιερή υποχρέωση που έχει για την απόδοση νεκρικών τιμών και καλεί τους Αχαιούς να επιστρέψουν θριαμβευτικά στα πλοία, μεταφέροντας μαζί τους το μεγάλο τρόπαιο της νίκης τους, τον Έκτορα..

Η πανοπλία και το νεκρό σώμα του εχθρού: το ηρωικό ιδανικό της εποχής απαιτούσε τη συμμετοχή των ανδρών στη μάχη και τη γενναία διάκριση σ' αυτή.. όταν μάλιστα κάποιος σκότωνε τον αντίπαλό του, έπρεπε να καταφέρει να πάρει τα όπλα του και έτσι να δοξαστεί περισσότερο.. το να στερεί όμως τον τάφο στο νεκρό σήμαινε παραβίαση των άγραφων ηθικών κανόνων και σκοτεινό πόθο που επίσειε την οργή και τη νέμεση των θεών.. η στέρηση του τάφου από το νεκρό σήμαινε ακύρωση της μνήμης του και γι' αυτό διακαώς ο Έκτορας εκλιπαρεί τον Αχιλλέα να παραδώσει το νεκρό κορμί του στους γονείς του, ώστε να του αποδώσουν νεκρικές τιμές και ο τάφος του να μαρτυρά στους μεταγενέστερους την ύπαρξη και τη σημαντικότητά του.. άλλωστε, μαθαίνουμε από το φάντασμα του Πατρόκλου ότι ο άταφος νεκρός δεν μπορεί να περάσει στην απέναντι όχθη του ποταμού και να διαβεί τις πύλες του Άδη, αλλά πρέπει άδικα να πηγαινοέρχεται στο πλατύφυλο παλάτι του Άδη, χωρίς να αξιώνεται ανάπαυση νεκρών.